

הצעה לפתרון בחינת הבגרות בתנ"ך

מועד קיץ תשע"ז 2017

תוכנית הרפורמה ללמידה משמעותית מרכיב 30%

הפתרון נכתב על ידי עדי שטרן
מצוות מורי רשת החינוך אנקורי

המורים שפתרו את הבחינה מחכים לכם פה
www.ankori.co.il/ask

1) שתי השאלות העולות מסיפור מגדל בבל, והמענה עליהן

(א) מדוע קיימות שפות רבות בעולם? התשובה הניתנת לשאלה זו בסיפור: אחדותם של בני האדם התאפשרה בזכות היותם דוברים את אותה שפה "ויהי כל הארץ שפה אחת". האחדות והיכולת לתקשר ביניהם, הנשענת על השפה, היא שאפשרה להם לשתף פעולה ביניהם ולנסות למרוד באל "ויאמרו איש אל רעהו הבה נלבנה לבנים... ויאמרו הבה נרדה ונבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמיים" (פס' 4-3). האל רואה באחדות זו טעם נפגם " ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת לכולם וזה החלם לעשות...הבה נרדה ונבלה שם שפתם". האל בלל (ערבב) את שפתם האחידה של בני האדם על מנת שלא יוכלו להוסיף ולשתף פעולה בעבור מטרות שליליות כגון זו, ועל כן קיים כיום בעולם מגוון רב של שפות שונות.

(ב) מדוע נקראת האימפריה בבל בשם זה? התשובה הניתנת לשאלה זו בסיפור: האל מכנה את המקום בו התרחש הסיפור "בבל" משום שהוא "בלל" שם את שפתם. מהלך זה מהווה פולמוס (ויכוח) של הסופר המקראי למול האימפריה הבבלית שאחראית לחורבן בית המקדש הראשון- על פי השערת ביקורת המקרא, סיפור זה נכתב לאחר החורבן, בתקופת שיבת ציון, והסופר המקראי מבקש לטעון כי מקורה של האימפריה הבבלית הוא בחטא מגדל בבל, וכי ה' הוא זה שהעניק לה את שמה ואת קיומה, ובכך הוא מקטין את דימויה של האימפריה "על כן קרא שמה בבל כי שם בלל ה' שפת כל הארץ..."

אפשרות נוספת היא כי הגולים ששבו מבבל חזו במגדלי ענק שבנייתם לא הושלמה, והסיפור למעשה מספק הסבר לכך- בנייתם נפסקה משום שהאל עצר אותה כתגובה לחטא הגאווה של הבבלים.

2) המסר המופיע בתהילים קט"ו, 16 "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם", מתבטא בסיפור בבל בכך שה' אינו מרוצה ממעשיהם של בני האדם המבקשים לבנות "עיר ומגדל וראשו בשמיים", היינו האל מפרש את המעשה כניסיון אנושי להגיע אל האל ולגבור עליו, וזהו ניסיון יומרני ופסול מכיוון שמקומם של בני האדם הוא בארץ עצמה, השמיים הם תחום בלעדי לאלוהים.

סעיף ב'

(1) על פי מדרש חז"ל, חטאם של בוני המגדל היה שמרוב שהם היו ממוקדים במטרה, הם העניקו לה חשיבות רבה יותר מלחיי אדם. אם אדם היה נופל במהלך הבנייה הם לא הצטערו על אבדנו, אך אם לבנה הייתה נופלת הם היו מתאבלים ובוכים עליה.

(2) הקושי התיאולוגי העולה מפס' 6 בתגובתו של ה' הוא בכך שהאל מבטא פחד מפני בני האדם. לפי הכתוב, הוא ברא את בני האדם כבעלי יכולת לעשות כל דבר שאליו הם שואפים "ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות" (פס' 6), אז מדוע הוא חושש מפניהם כאשר הם ממשיים את יכולותיהם האנושיות? עפ"י האגדה, הבעיה לא היתה רק עצם המעשה של הבנייה, אלא כי סולם הערכים של בוני המגדל היה מעוות ושגוי.

סעיף ג'

(1) על פי פרק י"א האל הוא שהצליח לממש את תכניתו ולסכל את התכנית האנושית, והדבר עולה מההקבלה הקיימת בין מעשי בני האדם למעשי האל: בעוד שבני האדם הסתמכו על היכולת שלהם להתאחד "שָׁפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֶחָדִים" (פס' 1), האל בולל את שפתם "וְנִבְלָה שֵׁם שְׁפָתָם" (פס' 7); בעוד שבני האדם זוממים לבנות מגדל "הָבָה נִבְנֶה..." (פס' 4), האל משיב ב"הָבָה נִרְדָּה" (פס' 5); בעוד שבני האדם מבקשים להתפרסם ולהשאר מאוחדים במקום אחד "וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם פֶּן נִפּוֹץ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ" (פס' 4), האל מפזר אותם ומסכל את תכניתם "וַיִּפֹּץ ה' אֹתָם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ" (פס' 8). ה' למעשה מסכל את תכנית בני האדם ביישום של גמול "מידה כנגד מידה".

(2) על פי השיר, בני האדם הצליחו לממש את תכניתם, משום שעל אף ש-ה' בלל את שפת האדם לשפות רבות שמונעות מהם לתקשר בקלות זה עם זה, הם הצליחו לייצר שפה אחרת שהיא אחידה ואוניברסלית: שפת המוזיקה. "רק המוזיקה ניצחה אותנו", אומר המשורר בתגובה לטענה כי "ה' בלל שפת כל הארץ ניפץ מגדלים". התכנית האלוהית להפריד בין שפות ועמים כשלה: אדם מסין מנגן יצירה של אדם מרוסיה, אדם מפנינלנד מנצח על התזמורת של עיר באמריקה. המוזיקה מצליחה לגשר ולקשר בין בני אדם ממקומות שונים, על אף שאינם דוברים אותה שפה.

שאלה 2

סעיף א

- (1) שתי דוגמאות המדגימות את הנימוס והכבוד שיעקב הפגין כלפי בני חרן :
(א) יעקב מכנה אותם "אחיי" ובכך מפיג את חששם כי הוא מבקש את רעתם בדרך כלשהי. הכינוי "אחיי" מעיד על אדם שמבקש את קרבתו וטובתו של האחר.
(ב) יעקב שואל האם הם מכירים את דודו לבן, וכאשר הם עונים בחיוב הוא מביע את דאגתו כלפיו בשאלה "השלום לו"? שאלה זו מבהירה לבני המקום שכוונותיו חיוביות, שהוא אדם שדואג לקרוביו.

- (2) התנהגותו של יעקב לא הפיגה את החשש של בני חרן מפניו והראיה לכך היא תשובותיהם התמציתיות של בני המקום. הם אינם נענים לשאלותיו בצורה רחבה ומפורטת המעידה על רצון לשתף ולחלוק מידע כפי שנוהגים כאשר סומכים על אדם באופן מלא. לעומת זאת, יעקב זר בעיניהם, הם לא יודעים מה קרבתו ללבן והאם כדאי לגלות לו מידע. כאשר יעקב שואל מאין הם, הם עונים בקצרה "מחרן אנחנו", וכאשר הוא אס הם מכירים את לבן הם עונים "ידענו" וכשהוא שואל לשלומם הם משיבים "ויאמרו: שלום".

סעיף ב

- (1) הנימוק של לבן למעשה המרמה כלפי יעקב מובא בפס' 26, כאשר יעקב שואל אותו "מה זאת עשית לי ... למה רימיתני", לבן משיב לו: "לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הפְּיָרָה" - היינו הנוהג בחרן הוא לחתן קודם כל את הבת הבכורה, ולכן הוא לא יכול לתת לו קודם את רחל, שהיא הצעירה מבין האחיות (במעשה זה לבן מהדהד את מעשה הרמייה של יעקב את עשיו, בכך שגנב ממנו את מעמד הבכורה ואת הברכה השמורה לו. הרמייה של לבן היא ביטוי לעונש מידה כנגד מידה על הרמאות של יעקב כלפי אחיו בסוגיה דומה).

- (2) בשאלה זו ניתן להביע דעה חיובית או שלילית, שתי התשובות יתקבלו במידה והן מנומקות.

אפשרות א': לדעתי שימוש בעורמה אינו לגיטימי להשגת מטרה ראויה מכיוון שלנהוג בעורמה פירושו לנהוג בחוסר יושר. דרך הצדק והיושר אמורים להנחות את האדם בכל אשר יפנה. בנוסף, שימוש בעורמה לרוב פוגע באנשים אחרים בדרך, כך שבמידה ואדם מבקש להשיג מטרה מסוימת, אם הדרך אליה כרוכה בשקרים, מרמה ופגיעה באחרים - הוא אינו זכאי ליהנות מהישגיו אם לא השיג אותם ביושר.

אפשרות ב': שימוש בעורמה הוא לגיטימי בהחלט, כמאמר הפתגם "המטרה מקדשת את האמצעים" – אם אדם מבקש להשיג מטרה מסוימת, עליו לגבור על כל המכשולים בדרך להשגת מטרתו בכל דרך אפשרית. החיים מזמנים קשיים ותהפוכות, ועורמה היא כלי לגיטימי להתמודד עימם.

סעיף ג

1) התהליך הרגשי שלאה עוברת הוא תהליך של גילוי עצמי- במהלך לידות הבנים היא מביעה תסכול רב על היותה אישה "שנואה" (פס' 31) בעוד שהיא עצמה אוהבת את יעקב וכמהה לאהבתו אליה בצורה הדדית. בעוד שבמדרש השם של ראובן, הבן הראשון, היא מבטאת שיא של תסכול ממצב זה באמרה "ותקרא שמו ראובן כי אמרה ראה ה' בעניי כי עתה יאהבני אישי" בו היא מדגישה את מצוקתה ואת תקווה שיעקב יאהב אותה כעת משהעניקה לו בן; בעת הולדת הבן הרביעי, יהודה, היא עברה תהליך, הסתגלה למצב הקיים ואף השלימה עימו, וכעת היא לא מתבוננת על חצי הכוס הריקה ועל המחסור שלה, אלא על חצי הכוס המלאה, על הפן החיובי שבחייה ומודה ל-ה' על מה שיש לה " וַתֹּאמֶר הַפֶּעַם אוֹדָה אֶת יְהוָה".

2) מדרשי השם של שמעון "כי-שָׁמַע יְהוָה כִּי-שָׁנוּאָה אֶנְכִּי" ולוי "עַתָּה הַפֶּעַם יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי" מעידים מחד על שנאתו של יעקב אליה וריחוקו ממנה, ולפיכך על היותו אדיש ואטום למצוקתה, ומאידך המדרשים מעידים על היענותו של אלוהים למצוקתה ("שמע ה'"), המעניק לה בן נוסף, שבזכותו אולי יתחזק הקשר בין יעקב ללאה, ומכך עולה שהאל מביע הבנה וחמלה למצוקתה.

שאלה 3

סעיף א

על פי הקטע, שוחד "יעוור עיני חכמים". ההסבר לקשר בין עיוורון לשוחד טמון בכך שאדם שעושה משפט צדק שקול לאדם שראייתו מעולה, הוא רואה את הדברים כפי שהם ואין דבר שעלול לטשטש את הראייה שלו בדבר עשיית צדק בדרך היושר. ואילו מתן שוחד הוא בבחינת גורם מפריע המעכיר את ראייתו של האדם וגורם לו להיות עיוור, כלומר הוא מאבד את יכולתו להכריע בסוגיות של צדק בצורה הוגנת.

סעיף ב

- (1) הקטע המובא מ"שולחן ערוך" מוסיף על פס' 19 את העובדה כי לא רק מי שלוקח שוחד נוהג בחוסר יושרה, אלא כי למטבע יש שני צדדים- גם מי שנותן שוחד אינו אדם ישר, שניהם משתפים פעולה ולוקחים חלק בהפרת איסור חמור ביותר, המביא בסופו של דבר לפגיעה בחלשים, (המיוצגים בקטע זה על ידי העיוור).
- (2) אפשרות א': לדעתי, לוקח השוחד מבצע את העבירה החמורה ביותר. בעוד שמציע השוחד פועל כך מתוך כוונה להגן על עצמו, אמנם בדרך לא ישרה אך מתוך אינטרס אישי מובן, לוקח השוחד אינו אלא תעב בצע שמסונוור מכסף שנותן יד לנותני שוחד להמשיך לפעול כפי שהם נוהגים ובנוסף הוא אינו עומד במילוי חובותיו המקצועיות כשופט, כך שהעברה היא אי עמידה בחובו לחברה.

אפשרות ב': לדעתי, נותן השוחד מבצע את העבירה החמורה ביותר מכיוון שהוא יוזם הפעולה ועל כן אחריותו רבה יותר ממקבל השוחד. בנוסף, הוא משתמש ביתרון שלו כאדם עשיר שיש ביכולתו לתת שוחד וזו פריבילגיה השמורה לבעלי כח ומעמד בלבד, ובכך הוא משמר את עושר העניים והחלשים מידי העשירים והחזקים.

שאלה 4

סעיף א

אפשרות א': לדעתי, פס' 19 הוא קביעה: קהלת, מהתבוננותו על העולם, מסיק כי האדם אינו טוב יותר מהבהמה "מִקְרָה בְּנֵי הָאָדָם וּמִקְרָה הַבְּהֵמָה וּמִקְרָה אֶחָד לָהֶם". הקיום מראה כי על אף שלאדם ניתן שכל שאמור לאפשר לו מערכת מוסר, הוא איננו טוב מהבהמה – לשניהם ממתין אותו גורל "ומקרה אחד להם מכמות זה כן מות זה ורוח אחד לכל", לכן אין משמעות ויתרון במוסר.

אפשרות ב': לדעתי, פס' 19 הוא משפט שאלה: העולם והקיום האנושי הנגלים בפני קהלת מעלים בו ספק רב על אודות כל מה שידוע לו על דרך התנהלותו של העולם, וכמו כן השאלה האם, אכן, מותר האדם מן הבהמה? על כן הוא גם שואל "מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה?".

סעיף ב

יש הרואים בקטע זה ביסוס לאידאולוגיה של צמחונות מכיוון שאם האדם אינו מותר מן הבהמה, אין לו את הזכות להתנשא מעל בעלי החיים, להשליט עליהם שיטות של כליאה והגבלה במסגרת תעשיית הבשר, שכל מטרתה סיפוק צרכים אנושיים והפקת מזון עבור בני האדם תוך פגיעה חמורה ביצורים חיים חסרי אונים.